

Shuning uchun ham kichik biznes va tadbirkorlikga ahamiyat berilib, kichik korxonalarining tashkil etilishini yo'lga qo'yilishidan qat'iy nazar bu shahar va tumanda sanoat ishlab chiqarish hajmi kam bo'lib, bu byudjet daromadlariga ham o'z ta'sirini ko'rsatmay qolmaydi. Shu kabi chekka qishloq zonalarida nafaqat kichik tadbirkorliklar tashkil etish, balki zamonaviy raqobatbardosh sanoat mahsuloti, shu jumladan qurilish materiallari, tikuvchilik va trikotaj buyumlari ishlab chiqarish bo'yicha yangi ishlab chiqarish quvvatlarini tashkil etish, qishloq xo'jaligi va xizmat ko'rsatish sohasini rivojlantirish lozim. Bu orqali yo'l-tarnsport, axborot-kommunikatsiya sohasini rivojlantirish, muqobil energiya manbalarini tatbiq etish loyihalarini amalga oshirish, aholining uy-joy-maishiy sharoitini yaxshilash, madaniy hordiq chiqarishini tashkillashtirishga qaratilgan tadbirlarni tashkillashtirish, ta'lim va tibbiyot sohasining moddiy texnik ta'minotini yanada mustahkamlashni yo'lga qo'yish mumkin

Xulosa qilib shuni aytishimiz mumkinki, mintaqaviy iqtisodiy siyosatni oqilona boshqarish, bunda asosan mamlakatimiz hududlarini geologik jihatdan o'rgangan holda bir sohaga jalb qilish muhim deb qaraymiz. Jumladan Navoiy viloyatining kon metallurgiya sanoatiga ixtisoslashgani, bu hududdagi tabiiy boyliklar jahondagi shu kabi sanoat mahsulotlarini ishlab chiqaruvchilar o'rtasida yuqori o'rinda turishidir. Biroq, qazilma boyliklarini ishlab chiqarish jarayoni murakkab bo'lib, bu jarayonga ko'p mehnat resurslarini jalb etadi. Bu esa ishsizlik bilan bog'liq muammolarni bartaraf etishga yordam bersada, ekologik muammolarni keltirib chiqarishga sababchi bo'ladi. Shuning uchun bu sohada yangi texnologiya va dasturlardan foydalanish, atrof-muhitga zarar keltiruvchi chiqindi va gazlarni qayta ishlash yoki korxonada tashkil etilgan texnologiya yordamida aholi qatlami yashovchi hududlarga chiqarilmasligi ta'minlanishi kerak.

Shuningdek, kichik biznes va tadbirkorlikka katta ahamiyat berilayotgan bo'lsada yirik sanoatlashgan zonalarini shu kabi foydali qazilma va qulay geografik o'ringa ega hududlarda tashkil etish lozim. Bu esa o'z navbatida mintaqa mahalliy byudjetlar daromadlarini oshishiga hamda aholining ijtimoiy-iqtisodiy hayotini yaxshilanishiga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. *Soliev A.S. Mintaqaviy iqtisodiyot. -T: Universitet. 2003.*
2. *Mamaraximov B.E., Mamatov M.A. Iqtisodiy siyosatga kirish. O'quv q'llanma. - T.: «Innovatsion rivojlanish nashriyot-matbaa uyi», 2021 -252 b.*
3. *<https://kun.uz/uz/news/2020/02/26/Navoiy-kon-metallurgiya-kombinatida-yangi-konlarni-ozlashtirish-boyicha-korsatmalar-berildi>.*
4. *O'zbekiston Respublikasining "Kon-metallurgiya tarmog'i korxonalarini faoliyatini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-4124-sonli qarori.//www.lex.uz.*
5. *www.stat.uz-O'zbekiston Respublikasi prezidenti huzuridagi statistika agentligi rasmiy sayti ma'lumotlari.*
6. *www.navstat.uz - O'zbekiston Respublikasi prezidenti huzuridagi statistika agentligi Navoiy viloyati statistika boshqarmasi ma'lumotlari.*

MINTAQAVIY MIQYOSDA BANKLARNING KAPITALLASHUV DARAJASINI OSHIRISH YO`LLARI

***Mirzayeva Matluba G`aybulla qizi -
TDIU huzuridagi "O'zbekiston iqtisodiyotini rivojlantirishning ilmiy
asoslari va muammolar" ilmiy tadqiqot markazi doktoranti***

O'zbekiston bank tizimida olib borilayotgan izchil va maqsadli islohotlar uning nafaqat jahon moliyaviy inqirozining salbiy ta'siri va oqibatlaridan ishonchli tarzda himoyalinishiga, balki banklar faoliyatida muhim va sifat o'zgarishlarga erishish, iqtisodiyotning real sektorini

kreditlash hajmini kengaytirish hamda bank va moliya xizmatlarini ko'rsatish darajasini tubdan yaxshilash imkonini berdi.

Mamlakatimiz bank tizimining barqaror va ishonchli faoliyat yuritishi, uning jahon moliya bozoridagi nufuzi ortib borishi, shuningdek mamlakatimizni modernizatsiya qilish yo'lidagi dadil qadamlarimiz dunyo jamoatchiligi, shuningdek, qator nufuzli xalqaro moliya tashkilotlari tomonidan e'tirof etilmoqda. Bunda, ayniqsa, banklarning kapitallashuv darajasini oshirish bo'yicha amalga oshirilgan ishlar diqqatga sazovordir. Agar raqamlarga murojaat qiladigan bo'lsak, so'nggi 10 yil ichida bank tizimining umumiy kapitali 6 barobardan ziyodroqqa o'sdi. 2022 yilning o'zida tijorat banklari umumiy kapitali 32 foizga ko'paydi. Shuni takidlash joizki, respublikamizda yirik banklarning kapitallashuv darajasini oshirish ko'pgina xorij mamlakatlari amaliyoti bo'yicha asosan banklarning likvidlik ko'rsatkichini saqlab turishga emas, balki banklarning investitsiyaviy faolligini kuchaytirishga, iqtisodiyotdagi tarkibiy o'zgarishlarning ustuvor yo'nalishlarini qayta tiklash va kengaytirish, ishlab chiqarishni modernizatsiya qilish, texnik va texnologik yangilashga qaratilgan kreditlash hajmini oshirish qaratildi. [1] O'zbekiston Prezidentining 2020 yil 12 maydagi "2020-2025 yillarga mo'ljallangan O'zbekiston Respublikasining bank tizimini isloh qilish strategiyasi to'g'risida"gi PF-5992-sonli farmoni bilan 2025 yilga qadar banklar ustav kapitalining eng kam miqdorini 500 mlrd. so'mgacha bosqichma-bosqich oshirish belgilangan. [2]

Mavjud iqtisodiy adabiyotlarda «Kapitallashuv darajasi» tushunchasi, uni oshirish masalalari xorijlik olimlar, mutaxassislar tomonidan o'rganilgan va tegishli ta'riflar berilgan. Ph.D M.E.Egamova o'zining tadqiqotida "Tijorat banklari faoliyatini sarmoyasiz, ya'ni etarli darajada kapitallashuvsiz tasavvur qilib bo'lmaydi. Shu bois tijorat banklari kapitali dastlab banklarni ochish jarayonida, keyinchalik esa Markaziy bankning iqtisodiy normativlarini bajarishda asosiy mezon va bank faoliyatida kutilmaganda vujudga kelishi mumkin bo'lgan yo'qotishlarni qoplashda "himoya yostiqchasi" sifatida muhim moliyaviy manba bo'lib xizmat qiladi"-degan tushunchani bergan [3]. A. S. Klimov tadqiqotlarida «kapitallashuv» tushunchasiga, «kredit tashkiloti kapitalining bozor qiymati haqida aksiyalar sonining ularning bozor qiymatiga ko'paytmasi sifatida»- deb ta'rif berilgan [4]. Tijorat banklarining kapitallashuv darajasini oshirish va moliyaviy barqarorligini mustahkamlash mamlakat bank tizimining barqarorligini ta'minlashning zaruri sharti hisoblanadi. Bizga ma'lumki, tijorat banklari kapitali bank aksiyadorlari mablag'lari va boshqa manbalar hisobidan shakllantiriladi [5,6,7]. Mamlakatimiz iqtisodchi olimlaridan professor Sh.Abdullayeva va A.Omonovlar bank kapitaliga quyidagicha ta'rif berishgan: " Tijorat banklarining kapitali barqaror manba bo'lib, bankning operatsion jarayonda kutilmaganda yuzaga keladigan zararlarni qoplash imkoniyatini beruvchi o'ziga xos himoya vositasidir" [8]. Maslanchenkov Yu.S. "Финансовой менеджмент в коммерческом банке" kitobida: "bank kapitalini o'z va jalb qilingan mablag'lardan tashkil topadi" [9], - deb o'rganadi. Bularning ishlaridan ko'rishimiz mumkinki, bu iqtisodchi-olimlar resurslarning tarkibiy shakllanishiga ko'p e'tibor berib, bank kapitalini faqat ikki guruhga bo'lib o'rgananlar.

Professor V.M.Usoskin bank kapitaliga bank moliyaviy resurslarining muhim va ajralmas tarkibiy qism sifatida qaraydi [10]. Ko'rinib turibdiki, bu yerda kapital bank resurslarining muhim va tarkibiy qismi sifatida qaralishi natijasida asosiy vazifalari (himoya, tezkor va tartibga solish) e'tibordan chetda qolgan .

Tadqiqot jarayonida bank kreditlash xizmatlari raqobatbardoshligini oshirish hamda bank xizmatlari tizimining yuqori darajada samaradorligini ta'minlash usullarini o'rganishga dialektik va tizimli yondashuv, kompleks baholash, qiyosiy va solishtirma tahlil, statistik va dinamik yondashuv hamda guruhlash usullaridan foydalanildi hamda bank xizmatlari bozorida raqobatbardoshlik darajasi baholandi.

O'zbekiston Respublikasi qonunchiligiga ko'ra, «Tijorat banklari kredit siyosatiga nisbatan qo'yiladigan talablar to'g'risida»gi Nizomga muvofiq: «Bankning kredit siyosati –

kreditlash jarayonida yuzaga keluvchi tavakkalchilikni boshqarishda bank rahbariyati tomonidan qabul qilinadigan choralar va uslublarni belgilovchi hamda bank rahbariyati va xodimlarini kreditlar portfelini samarali boshqarishga doir ko'rsatmalar bilan ta'minlovchi hujjatdir. [11]

Bizga ma'lumki, tijorat banklarning kapitallashuv darajasini oshirishning asosiy yo'llaridan biri - bu bank ustav kapitalini oshirishdir [12]. Respublikamizda keyingi yillarda tijorat banklari ustav kapitali oshirishga alohida e'tibor qaratmoqda. Buning natijasida, banklar o'z mablag'lari tarkibida ustav kapitali salmog'li ulushni tashkil etmoqda. Buni quyidagi jadvalda ko'rishimiz mumkin.

1-jadval

Respublikamiz tijorat banklari ustav kapitalining o'z mablag'lariga nisbati [13]

Yillar	Banklar ustav kapitali, mlrd, so`m	Banklarning o'z mablg'lari, mlrd so`m,	Ustav kapitalining banklarning o'z mablag'lariga nisbati, %
2015	4319	7784	55,49
2016	5805	9353	62,07
2017	16307	20676	78,87
2018	19673	26679	73,74
2019	41877	51031	82,06
2020	44656	58351	76,53
2021	54760	70918	77,22
2022	56813	72422	78,45
2023	66343	80764	82,14

Yuqoridagi jadval ma'lumotlari orqali shuni ko'rish mumkinki, tijorat banklari ustav kapitalining o'z mablag'lariga nisbati oxirgi yilda o'sish tendensiyani ko'rsatmoqda. Lekin 2018 yilda, aksincha, sezilarli darajada pasaygan bo'lsa-da, 2019 yilda bu ko'rsatkich 82,06 foizgacha oshgan. Bunga, asosan, 2017 yil 12 sentyabrdagi PQ-3270-sonli qaror ijrosi sabab bo'ldi. Unga ko'ra, barcha tijorat banklarining ustav kapitali 2019 yil 1 yanvargacha 100 mlrd. so'mga oshirilishi belgilandi. Shu asnoda 2021 yildan 2023 yilgacha ustav kapitalining banklarning o'z mablag'lariga nisbati oshib borgan. Ustav kapitalining jami kapital hajmida yuqori salmoqni egallashi ijobiy holat hisoblanadi. Chunki ustav kapitali yuqori barqarorlik darajasiga ega bo'lgan moliyalashtirish manbai hisoblanadi.

Mamlakatda YaIMning yildan yilga oshib borayotganligi tijorat banklarining kredit qo'yimalari hajmi ortishiga, bu esa o'z navbatida, ularning kapitallashuv darajasini oshirishni talab etadi. Buning natijasida bank kapitali barqarorligiga erishish mumkin.

Yuqorida amalga oshirilgan tahlillar va o'rganishlar asosida banklar kapitallashuv darajasiga oshirish maqsadida quyidagi tavsiyalarni ishlab chiqishga muvaffaq bo'ldik:

- Tijorat banklari kapitallashuv darajasini bosqichma-bosqich oshirib borish maqsadga muvofiq.

- Davlat tomonidan moliyaviy imtiyozlar qo'llash orqali tijorat banklari aksiyalarining investitsion jozibadorligini oshirish hamda shuning asosida 2025 yil 1 yanvargacha banklar ustav kapitalining minimal miqdorlarini belgilangan talablar darajasiga keltirilishiga erishish zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Shodmonov I.S." Bankning kredit siyosatini takomillashtirish". "Экономика и соцуум" №10(89) 2021. 268-b.

2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "2020-2025 yillarga mo'ljallangan O'zbekiston Respublikasining bank tizimini isloh qilish strategiyasi to'g'risida"gi PF-5992-sonli farmoni, 2020 yil 12 may.

3. Климов А.С. *Капитализация коммерческих банков: мировая практика и ее использование российскими банковскими структурами: диссертация. кандидата экономических наук: Москва, 2008.- 180 с.*
4. Egatova M.E. *Tijorat banklari kapitallashuv darajasini oshirishda daromadning roli. Iqtisodiyot bo'yicha falsafa doktori (Doctor of Philosophy). Dis. avtoreferati. – T.: TMI, 2019. – 28 b.*
5. Курбанов, Р. (2022). *Банклар капиталлашув даражасини оширишнинг долзарб масалалари. Экономика и образование, 23(4), 96-101.*
6. Kurbanov, R. B. (2021). *Improving the organization of the resource base of private banks of the republic of Uzbekistan. SAARJ Journal on Banking & Insurance Research, 10(5), 41-45.*
7. Bakhtiyarovich, K. R. (2020). *Analysis of Financial Performance of Private Banks in Uzbekistan. International Journal of Psychosocial Rehabilitation, 24(05).*
8. Abdullayeva Sh., Omonov A. *“Tijorat banklarining kapitali va uni boshqarish” Monografiya T.: “Iqtisod-moliya”. 108 b.*
9. Масленченков Ю.С. *Финансовый менеджмент в коммерческом банке. Москва, «Перспектива» 1996 г. 525 с*
10. Усоскин В.М. *Современный коммерческий банк: Управление и операции. –М.: “Вазар-Ферро”, 1994. 347 с.*
11. Xo'jayorov Hayot Baxtiyorovich. *“Tijorat banklarida kreditlash xizmatlari samaradorligini oshirishning mohiyati va iqtisodiy ahamiyati”. Banklar va moliya bozori / banki i finansovye rinki. 2022, 5(153). 33-b.*
12. Kurbanov R.B., Khudoyberganova Z.Z. *Matters of the increasement of private banks capitalization level. // Ekonomika i biznes: teoriya i praktika. 2018. № 6. S. 103-105.*
13. www.cbu.uz – O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki ma'lumotlari asosida muallif tomonidan tayyorlandi.

O'ZBEKISTONDA ERKIN IQTISODIY HUDUDLARNI SAMARALI BOSHQARISHNING MUAMMOLARI

Muhammadjonov Bekzod Olimjon o'g'li -
Biznes va tadbirkorlik oliy maktabi
“Biznesni boshqarish (MBA)” tinglovchisi

Kirish. Erkin iqtisodiy hududlar (EIH) dunyoning ko'plab mamlakatlarida xorijiy investitsiyalarni jalb qilish va sanoat rivojlanishini rag'batlantirishning mashhur vositasi bo'lib kelgan. O'zbekiston EIHlar salohiyatini e'tirof etib, xorijiy investitsiyalarni jalb qilish va mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirish maqsadida mamlakat bo'ylab bir nechta shunday hududlar tashkil etdi. Biroq O'zbekistondagi EIHlar boshqaruvi ma'muriy to'siqlar, korruptsiya, rag'batlantirishning yo'qligi va infratuzilmaning yetarli emasligi kabi bir qancha muammolarga duch kelmoqda. Ushbu maqola O'zbekistondagi EIHlarni boshqarish oldida turgan vazifalarni o'rganadi va ularni boshqarishni takomillashtirish choralari tavsia qiladi.

Mamlakatimiz iqtisodiyotining deyarli barcha tarmoqlarida, korxonalarining iqtisodiyotni erkinlashtirish sharoitida rivojlanishi hamda iqtisodiy makonda raqobatbardoshligini ta'minlash korporativ boshqaruv nazariyasi va amaliyotini qo'llash samaradorligiga bog'liqdir. Shuning uchun ham iqtisodiyot sohalarini boshqarishning zamonaviy va samarali uslublaridan biri bo'lgan korporativ boshqaruv mexanizmi mamlakatimiz biznes muhitining rivojlanishiga asos bo'lmoqda [1].

O'zbekistonda EIHlarni boshqarishning joriy amaliyoti

O'zbekistonda EIHlar mamlakat iqtisodiy rivojlanishiga ko'maklashish, xorijiy investitsiyalarni jalb etish va ish o'rinlari yaratish maqsadida tashkil etilgan. Bizga ma'lumki 2022-yilda mamlakatimizning iqtisodiy taraqqiyotini yanada mustahkamlash maqsadida Prezidentimizning Qarorlariga asosan 21 ta erkin iqtisodiy zonalar tashkil etilib, ulardan 19 tasi sanoat, 1 tasi qishloq xo'jaligi va 1 tasi turizm sohasiga ixtisoslashgan [2].